

KNIHOVNIČKA „LIDOVÉ AKADEMIE“.

..... ČÍS. 1. ....

ZA SVOBODU ŠKOLY!

**Jak idea tato vtělena v
Nový školský zákon
v Holandsku.**

**Napsal
poslanec JUDr. Fr a n t. N o s e k.**

**Tiskem Československé akc. tiskárny v Praze.
Nákladem Lidového tiskového spolku v Praze.**

Slovo úvodní.

V hlavních rysech bylo toto pojednání předneseno již jako přednáška v „Lidové Akademii“ dne 11. ledna 1922 a vydává se k žádosti posluchačů nyní tiskem.

Látku k němu poskytlo zpracování, opatřené zahraničním oddělením holandské ústřední kanceláře pro vyučování a výchovu (Centraal-Bureau voor Ouderwijs en Opvoeding) v Gravenhage, jak je v německém rouše vydal P. Böhler S. J., ústřední tajemník katolických školských organizací v Düsseldorfu, Bilkerstrasse 36. Z části bylo použito také stati, kterou o holandském školství uveřejnil P. Petr Segers, S. J. v osmém sešitu 51. ročníku „Stimmen der Zeit“.

Za laskavé opatření zahraničních literárních pomůcek budtež tu vzdány veřejně panu prof. P. Leopoldu Škarkovi T. J. díky nejupřímnější.

Aby bylo zabráněno jakémukoli nedorozumění, nutno ještě výslovně vytknouti, že směrodatnými mohla býti v tomto případě jenom hlediska čistě administrativně-právní a nikoli paedagogická.

Účel pak vydání není jiný, než malou hřivnou přispěti k nalezení a osvětlení pravdy jakožto záruky míru a věčného, klidného řešení ožehavých otázek na prospěch vlasti, všem nám společné.

I. Boj o školu a jeho zakončení.

Poměry před vydáním nového školského zákona.

Neustálý zápas o školu trval v Holandsku již přes sedmdesát let. Ký div tedy, že konečně všechny politické strany se ho nasýtily a že touha po nějakém, pro všechny přijatelném rozřešení této otázky byla všcobecná, ať šlo již o politické proudy z prava nebo z leva.

„Ta energie,“ pravil předseda tehdejšího, krajně liberálního ministerstva Cort v. d. Linden, „kterou se již po dlouhá léta plýtvá v nekonečných a zcela neužitečných sporech, ta mohla býti věnována s prospěchem daleko

větším všem snahám, směřujícím k povznesení našeho národního vzdělání.“

Tato slova uvedl v proslovu, který měl při zahájení tak zv. „usmiřovací komise“ (Bevreredigingscommissie), dosazené vládou. Jejím předsedou byl jmenován dr. Bos, člen holandského parlamentu, jenž byl ve všeobecné oblibě a vážnosti pro svou rozvahu a neobyčejně taktické vystupování při různých sporných otázkách. Dr. Bos naznačil pracovní program této komise v řeči, kterou právě pro její informativnost uvedeme zde aspoň v hlavních rysech:

„Cítíme docela určitě ten velký význam, který by pro celou budoucnost našeho národa měl zdárný výsledek našich prací, především ovšem pro jeho duševní povznesení vyučováním a výchovou.

Také nás nejsou nikterak tajny ony nesmírné obtíže, které nám jest překonati, abychom dospěli k čestnému míru, a to právě v takovém oboru, kde téměř již celé století zuřil boj tak prud-

ce, že to zanechalo hluboké stopy v sociálním životě našeho národa.

Při tom nelze se ovšem nadíti, že by ti, kdož ještě včera byli si navzájem odpůrci, ano nepřáteli, podali si již dnes ruce k smíru s plnou důvěrou. Tak rychle to přece jenom nejde. Než v praxi bylo již mnohdy při podobných okolnostech dosaženo výsledků, které mohl každý právem považovati za počátek trvalého zlepšení a které v sobě již nechovaly nebezpečí nějakých nových obtíží.

Nyní, a to nutno zvláště zdůrazniti jako dobré znamení, je u všech členů komise již ta okolnost, že se jí skutečně súčastnili, zárukou jich upřímné ochoty ke spolupráci, aby nalezena byla společná základna, na níž by se dalo vybudovati naše školství ve formě pro každého uspokojující. Tato nová forma musí se především přizpůsobiti těm mnohým a velmi různým názorům o otázkách náboženských a výchovateelských, s nimiž se v našem národě shledáváme.

My všichni jsme proniknuti jediným přáním, abychom všem těm činitelům, kteří až dosud tak prudce navzájem se potíraly, a prudkost toho zápasu dá se snadno vysvětliti zájmem, který právě v otázkách vyučování a výchovy bývá nejživější — dali správný směr a svedli je všechny na jedinou cestu za společným cílem, kterým je mocný rozkvět a neustálý rozvoj národného vzdělání...”

*

Všechny dřívější pokusy o zlepšení holandského obecného školství ukázaly se úplně nedostatečnými. A nemohlo ani býti jinak. Vždyť nemělo se jimi ničeho změniti na systému samotném a právě ten byl zvrácený.

Ten systém byl neoblíben, ano nenáviděn. Vždyť se měřilo dvojím loktem: školy interkonfesní udržovány z peněz veřejných, školy náboženské ze soukromých. Ten systém byl nespravedlivý, ukládaje menšině, početně velmi značné, daňová břemena, z

nichž měla prospěch téměř výlučně jenom většina, ježto na své školství soukromé musila menšina platiti znova.

Ten systém byl i nemorální, poněvadž značně napomáhal, ano přímo vybízel k nekalé soutěži mezi školami veřejnými a četnými soukromými školami náboženskými, dáváje školám veřejným všemožné výhody i peněžitě podpory a odbýváje školství soukromé docela macešsky.

Ale ten systém minul se vlastně i svým cílem, kterým byla naprostá unifikace školství, ježto tu bylo množství škol soukromých, a tu je vlastně s po-
divem, že udržel se celá dlouhá desítiletí, ač měl v sobě zárodek smrti. Upřímně řečeno nedržel se tento systém vlastní svou vnitřní silou, nýbrž byl jenom spory politických stran tak dlouho udržován při životě.

Strany pravice žádaly skoro bez výjimky školu náboženskou a odpíraly svou součinnost, jakmile se někdo vytasil s reformními návrhy na zlepšení veřejného vyučování. Je to pochopi-

telno, ježto by jinak byly poškodily svou vlastní věc. Proto žádaly jednoduše revisi oněch paragrafů státního základního zákona (ústavy), na nichž celý systém spočíval a s nimi tedy stál a padal. Je sice pravda, že strany levice v poslední době zamhouřily nejednou oko, když také soukromé školy dostaly nějakou podporu z veřejných prostředků, ovšem proti znění ústavy, jež mluvila jen o podpoře školství veřejného. Ale hmotné rovnoprávnosti škol veřejných a náboženských nebylo takovými občasnými podporami ovšem ani zdaleka dosaženo.

Strany přísně církevní pak nechťely o veřejném školství obecném vůbec ani slyšet, poněvadž pozorovaly, že se v školství veřejném stále více a více vzmahá tendence, odstraniti vůbec všeliké vyučování náboženství a nahraditi je jakousi mravoukou, spočívající na základech jenom čistě ethických nebo dokonce jen esthetických.

Naproti tomu vzpíraly se strany levice jednak ze zásady, jednak také z

pomsty, náboženské školy dostatečně hmotně podporovati, nercili, aby byly ochotny postaviti je v tom směru na roveň školám veřejným. Ony upíraly jednoduše náboženským školám právo na existenci. Jich ideálem byla pro obor povinného školství obecného jednotná škola, ve které by různé náboženské názory byly posuzovány jenom jako něco vedlejšího. Jednotlivé náboženské společnosti byly však aspoň potud respektovány, že nebylo dovoleno jimi veřejně před žactvem ve třídě opovrhovati.

Strany levice, vycházejíce ze svého stanoviska, že náboženství je věcí soukromou, počínaly si tu ovšem důsledně. Těžiště všelikého vyučování spatřovaly jenom v intelektuelním vzdělání a k otázkám mravním chtěly přihlížeti jenom potud, pokud jsou důležité, aby mladý člověk jako bytost společenská, budoucí dobrý státní občan a užitečný člen společnosti a čestný muž mohl žíti.

Poněvadž žádná z obou skupin nechtěla pölevit, bylo nebezpečí, že se

spor potáhne do nekonečna, ovšem k velké škodě věci samé: totiž na ujmu životní otázky výchovy a vzdělání národa.

Tím způsobem lze vysvětliti, že se revhodný školský systém mohl tak dlouho udržet, až mezi stoupenci stran nábožensky lhostejnými a dokonce i mezi stranami levice nabyly převahy živly rozvážnější, kterým další jeho neudržitelnost stala se patrnou.

Pokud ovšem veřejné školy byly neutrálními jenom v oboru náboženském, tu si strany levice nějaké změny nepřály. Když však zpozorovaly, že se ta neutralita šíří i na pole politické, kde nemůže končit jinde, než v propasti anarchismu, vycítily i ony, že dosavadním způsobem prostě pokračovat nelze.

Na cestě za školským mírem.

Tak se měly věci až krátce před vypuknutím světové války. Zmíněnému již krajně liberálnímu ministerstvu Cort-a v. d. Linden přísluší zásluha po-

znání, že ten boj o reformu školství znamená boj o dítě, že se tedy jedná o statky velmi cenné, o samu budoucnost státu, poněvadž v dobrém školství spočívají základy zdárného vývoje celé společnosti.

Šlo tedy o to odvážit se rozhodného kroku, a tu připadla vláda na myšlenku sestaviti výše již zmíněnou „usmířovací komisi“. Při tom ovšem již sama volba členů nebyla zrovna snadným úkolem, ale díky věcnosti a zdravému lidskému rozumu, činitelům to, které již nejednou Holanďanům ve vážné chvíli přispěly, podařilo se v krátké době provésti vše tak, že by se to sotva dalo řešit lépe. Ze všech stran vybrali nejhorlivější a vůdčí osobnosti a tak zvoleni za věřící evangelíky de Savornin-Lohman a v. d. Molen, z řad katolických pak prelát Msgr. Nelens a baron van Wijnbergen a ze stran liberálních dr. Bos a de Beaufort.

Ba dokonce, aby se ukázalo, že vláda nemá vskutku žádných vlastních úmyslů a že jí jde opravdu o přísnou

nestrannost této komise, pozván do ní také příkrý odpůrce jakéhokoli náboženského směru advokát Tydeman a v celém světě známý vůdce holandských socialistů Troelstra.

Členové komise dali se ihned do práce, která trvala celé měsíce ve schůzích, vždy velmi pilně navštěvovaných. Byly tam ovšem také debaty, energické hájení nezměnitelných dogmat se strany stoupenců církevních směrů a nepokryté bičování dosavadních poměrů. Než právě tenkrát ukázalo se, jakým dobrodiním je klidná rozvaha a věcná střízlivost oproti nesmyslné zášti, která zrovna ve světové válce slavila své triumfy, neboť členové komise nikdy nespustili s očí toho velikého cíle, za kterým se shromáždili: sjednání míru jako předpokladu pro další sovětské práce.

Vedli tedy poctivý zápas, varující se zřejmého nepřátelství, jež by snad vedlo k násilnému vítězství jedné strany, jež by pak druhé mír diktovala. Proto se také konečně podařilo dohodnouti se

o tom, aby nejprve byl změněn onen článek ústavy, který prohlašoval, že vláda (jenom) o neutrální (veřejné) školství bude neustále pečovati, což znamená jinými slovy: všechny ostatní školy prostě ignorovati.

Než na tom nebylo dosti, nýbrž vypracován velmi pečlivý návrh na důkladnou revisi všeho školského zákonodárství.

Když tedy změna základního zákona stala se skutkem, tu projevily strany levice ochotu podporovati v parlamentě uskutečnění nového školského zákonodárství, ovšem s tou podmínkou, že zase strany pravice jim přispějí, aby bylo zavedeno všeobecné hlasovací právo. Tento vzájemný slib skutečně učiněn a na této kompromisní základně usnesl se holandský parlament jednomyslně proti jednomu jedinému hlasu, aby bylo započato s velkými reformními pracemi ve prospěch obecného školství.

Pak přišly volby. Ve vzájemném poměru jednotlivých stran nastaly jenom nepatrné přesuny. Ministerstvo sestár-

lého již Cort-a v. d. Linden odstoupilo z důvodů, které neměly s politikou školskou ničeho společného, a nastoupil kabinet Jonkheer-a Ruijs-e de Beerenbrouck, ve kterém ministr vyučování dr. J. Th. de Visser, někdejší evangelický farář a oblíbený kazatel, je do jisté míry nástrojem Boží prozřetelnosti, povoláním k tomu, aby ty strastiplné práce usmiřovací komise jaksi keranoval, dlouhý spor slavně ukončil a dřívější holandské školské zákonodárství zaměnil za dílo velké dokonalosti.

De Visser vypracoval návrh, který v hlavních rysech shoduje se s návrhem usmiřovací komise a tento návrh stal se pak zákonem téměř jednomyslným usnesením parlamentu v létě r. 1920, když byl dříve projednán s obdivuhodnou pílí v celé řadě schůzí, rychle za sebou následujících a velmi dobře navštěvovaných.

II. Nový školský zákon.

1. Přehled.

Výhody, jimiž nynější holandské školské zákonodárství ve své nové formě může se honositi, jsou stejně ku prospěchu různým politickým jako náboženským skupinám, zrovna tak, jak to bylo vysloveno jako ideální cíl v zahajovací řeči při ustavení usmiřovací komise.

Dříve však, než přistoupíme na základě příslušných zákonných ustanovení k vyličení podstaty celé té nové školské úpravy, bude nutno učiniti ještě několik všeobecných poznámek.

Je pochopitelné, že školství holandské má svoje zvláštnosti, které nenalézají v poměrech jiných států vždy plného korrelátu. Tak u nás ku př. hrají školy soukromé v celku docela jenom podřízenou úlohu. Naproti tomu ku př. v Německu ještě do nedávna byly velmi četné a hojně navštěvované školy soukromé (ku př. škola dra. Biebera v Hamburku, která měla 550 žáků), takže zde do škol veřejných

chodily jaksi převahou dítky rodičů méně zámožných, nebo snad méně pečlivých o výchovu dětí, takže již samo jméno veřejných obecných škol mělo tu jaksi méně dobrý zvuk. Takovéto soukromé, jednotlivci podnikané školy zanikly v Holandsku úplně již před delší dobou a proto tam také veřejná obecná škola neznamená již pro své jméno něco méně cenného. Kvalita dětí, které školu navštěvují, nesouvisí tam tak s pojmenováním školy, jako spíše s tím prostředím, jehož děti školu navštěvují; tak ku př. veřejná (neutrální) škola, u nás a v Německu bychom řekli: veřejná škola obecná, kdesi v blízkém okolí Rotterdamského přístavu má dítky chudých vrstev tamního obyvatelstva, veřejná škola v Amsterdamském ghettu je navštěvována téměř výlučně dítkami židovskými a ve veřejné škole vilové čtvrti v Haagu jest zase mnoho dítek z tak zv. vyšších vrstev („upper ten“). — Předpokládá se tu ovšem vždy, že si dotyční rodiče nepřejí, aby jejich děti byly vychovávány ve škole určitého

náboženského nebo politického směru, takže jim právě jiného nezbývá, než posílati je do veřejné neutrální školy.

Všechny školy tedy, které jsou v rukou buď některé evangelické církevní rady nebo nějaké katolické korporace nebo nějakého státem uznaného spolku, který nemá charakteru náboženského, budeme v dalším nazývati jednoduše školami svobodnými, školy pak ve společné správě státu a obce školami veřejnými.

Nebo jinak řečeno: v Holandsku jsou dvojí školy:

Školy, zřizované obcemi a jimi také za pomoci státu vydržované: openbare, veřejné školy a školy, které někdo jiný (církev, spolek) zřídil a za pomoci obce a státu vydrží: bijzondere, svobodné školy.

Aby bylo zcela jasno, že škola svobodná nemusí již proto býti také školou náboženskou, stačí uvést, že ku př. nekonfesní, v Holandsku velmi rozšířená zednářská společnost („tot Nut van het algemeen“), zřídila si velmi četné a velké svobodné školy.

Školy prvního způsobu, veřejné, jsou navštěvovány dětmi všech vrstev a stavů, pokud rodiče buď ze zásady nebo z lhostejnosti přejí si mít pro ně výchovu neutrální.

Školy druhého způsobu, svobodné, jsou rovněž tak přístupny dětem ze všech skupin společnosti, pokud si rodiče pro ně přejí výchovy náboženské nebo výchovy, nesoucí se určitým kulturním směrem, při čemž síly učitelské jsou ustanovovány autonomními orgány, jimž přísluší správa dotyčných škol.

2. Nový paragraf státního základního zákona.

Nejprve tedy, jak už výše řečeno, byl změněn v ústavě onen článek, na němž byl vybudován celý starý školský zákon.

Byl to § 192., jenž počínal takto:

„Neutrální (veřejné) školství jest předmětem neustálé péče se strany vlády...“

Kámen úrazu, to slůvko „neutrální“ bylo odstraněno, takže nyní je vláda

povinna věnovati svou péči všem školám vůbec.

A dále zní týž paragraf v nové úpravě takto:

„Vyučování je svobodné s výhradou státního dozoru. Pro povinné školství obecné a pro školství střední předepisuje se zákonem zkouška způsobilosti pro učitelstvo, jakož i kontrola nad jeho mravní bezúhonností.

Při zákonné úpravě neutrálního školství budtež respektovány náboženské názory jednoho každého.

Obcím jest pečovati o dostatečné školství obecné, jakož i o potřebné množství školních budov.

Zákon stanoví požadavky, kterým musejí vyhovovati školy vydržované zcela nebo zčásti z prostředků veřejných, a to rovněž se zřetelem na všemožnou svobodu konfesní, která musí býti přísně zachována.

Tyto požadavky stanoví se pro školství obecné tak, aby mohly býti poskytnuty pevné záruky za vhodnou úpravu jak vyučování veřejného, tak i svobodného. Tímto jest ovšem neveřej-

ným školám obzvláště zaručena svoboda co do volby vyučovacích pomůcek, i co do ustanovování sil učitelských.

Vyučování na školách svobodných, pokud vyhovuje zákonným podmínkám, budiž hmotně podporováno právě tak, jako na školách veřejných...

III. Vlastní úprava nynějšího školství v Holandsku.

Nyní je nutno zkoumati na základě jednotlivých ustanovení školského zákona, zda zásady státního základního zákona, jak výše uvedeny, skutečně také byly provedeny. Z dalšího vyjde na jevo, že s pečlivostí přímo úzkostlivou bylo všech těchto zásad skutečně dbáno, nutno však předeslati ještě několik všeobecných poznámek.

Pravidla, jak se o nich v dalším mluví ohledně školství obecného, platí všeobecně až na jisté odchylky také pro školy občanské (měšťanské), pro školy střední, školy pokračovací, večerní školy, odborné atd.

Poněvadž pak v Holandsku tak zv. domácí vyučování má značný význam a nemá v našich poměrech obdobného útvaru, nutno je přesně vymezit oproti vyučování školnímu. Tímto rozumí zákon vyučování ve zvláštních školních budovách, nebo v místnostech chudobinců, špitálů nebo dělnických domů, ústavů dobročinných nebo jinakých institutů pro veřejné blaho. Všeliké ostatní vyučování, udílené mimo takovéto budovy kdekoli jinde, třeba společné i dítkám různých rodin, nazývá se vyučováním domácím.

Aby pak bylo zabráněno některým nedorozuměním, nutno si uvědomiti, že obce v Holandsku jsou organisovány vesměs podle tak zv. francouzského systému, to jest: starosta obce je sice voleným orgánem, jest však docela sám hlavou obce (tedy bez voleného obecního zastupitelstva pokud se týče výboru), jsa u výkonu svého úřadu pouze podporován jenom (úřednickými) přísedícími (methouders).

Zákon sám má celkem osm statí, rozdělených na jednotlivé články, které

jsou zase paragrafovány. Bylo by ovšem také možno přidržeti se v dalším tohoto schematu zákona, pro větší přehlednost však proběheme v dalším systematicky nejprve všeobecná ustanovení o vyučování a státním dozoru, pak o silách učitelských, po té noriny o zakládání škol vůbec a na konec předpisy o jejich vydržování: tedy o školném, nákladech osobních, věcných a konečně stavebních pokud se týče zařizovacích.

1. Ustanovení všeobecná.

Dozor nad školami.

Pro školy obecné (pokud se týče občanské, měšťanské), jsou povinnými vyučovacími předměty: čtení, psaní, počítání, jazyk holandský, vlastenecké dějiny, zeměpis, zpěv, kreslení, tělocvik a pro dívky ruční práce. Nepovinnými předměty jsou: jazyk francouzský, německý, anglický, matematika, kupecké počty, světové dějiny, slöjd (řemeslné práce), nauka o zemědělství, nauka o zahradnictví a pro dívky další vyšší stupeň ženských ručních prací.

Řediteli školy, když si byl vyžádal dobrozdání učitelského sboru, přísluší navrhnouti úpravu času vyučovacího i dobu prázdnin, vyučovací osnovu, knihy, kterých by se mělo používat, jakož i rozdělení školy na jednotlivé třídy, starosta obce pak spolu s přisedícími prozkoumají případné námitky, které snad v konferenci učitelského sboru byly činěny, načež návrh ředitelův společně se státním školním inspektorem schválí, pokud se týče doplní. Tento školní inspektor je zástupce vlády a nemá k ruce žádného kollegia. Mají-li příslušná ustanovení platiti povšechně pro více než jednu školu, je schválení vyhrazeno ministerstvu vyučování, které si vyžádá dobrého zdání vrchního školního úřadu (asi naší zemské školní rady), zvaného „Onderwijsrad“. Tento úřad je úřadem kollegiálním, máje asi 30 přisedících, volených politickými stranami podle zásad poměrného zastoupení z odborníků celé země, mezi nimiž však nemohou býti osoby pověřené školní inspekcí.

Ve vyučovací osnově musí býti udán rozsah vyučování a rozdělení látky na jednotlivé třídy. Dále musí býti udán počet vyučovacích hodin pro jednotlivé předměty a stanoveno, kolik z kterého předmětu v jednotlivých ročnících má býti probráno.

Kdyby se starosta obce a jeho přísedící nedohodli se státním školním inspektorem, rozhoduje jakožto instance nadřízená ministr vyučování, vyslechnuv mínění vrchního školního úřadu.

V každé učebně musí býti vyvěšen rozvrh hodin, v němž musejí býti také udány dny sváteční, jakož i prázdniny.

Normy zde uvedené platí ovšem především pro školy veřejné, nutno je však aplikovati i na školy svobodné, pokud pro ně nejsou předpisy zvláštní.

Tak musejí na př. svobodné školy poskytovat týdně nejméně 22 vyučovacích hodin a do roka nejméně 40 týdnů v těch povinných předmětech, které výše byly uvedeny. Zákon však má to výslovné ustanovení, že lze mimo to vyučovati i takovým předmětům, které

odpovídají zvláštnímu charakteru dotyčné svobodné školy, jako je vyučování náboženství, biblické dějepřevě, církevním dějinám, mravouce a pod.

Státním školním inspektorům přísluší bdíti nad zachováním těchto zákonných ustanovení. Z jejich opatření možno se odvolati k vrchnímu školnímu úřadu.

Tím však volnost svobodných škol není nikterak dotčena. Korporace, které je spravují, mohou si stanoviti vyučovací plán, vybrati učebnice, rozdělití prázdniny a stanoviti svátky. Ony si tedy mohou samy vybrati čítanky a učebnice děje- a přírodopisu, jež jsou proniknuty duchem, jenž odpovídá jich speciálnímu směru.

Na důkaz velkého významu, který takováto úprava má pro vzájemný mír a snášenlivost mezi občany různého náboženského smýšlení, stačí učiniti zcela malou poznámku. V osadě jsou vedle sebe dvě školy: jedna veřejná, druhá svobodná, v konkrétním případě třeba katolická. V zasvěcený katolický svátek, státem nezachovávaný, koná se na veřejné škole pravidelné vyučová-

ní, kdežto na škole svobodné jdou děti se svými učiteli toho dne do kostela a svěťí svátek své konfesse podobně jako v jiném případě svobodná škola lutheránská oslavuje památné dny církve evangelické.

Hlavní zásady, pokud jde o školní inspekci byly již vytčeny. Přísluší tento dozor přirozeně především ministru vyučování, který je v té věci podporován zmíněnými již inspektory a jejich asistenty. Než i obce účastny jsou doзору nad školami, ustanovující si své místní školdozorce.

2. O silách učiteřských.

Vzdělání pro učitele potřebného lze dosíci na učiteřských seminářích, které jsou také buď veřejné nebo svobodné.

Učitelé veřejných škol jsou ustanovováni starostou obce v dohodě se státním školním inspektorem a mohou týmiž orgány také býti propuštěni, suspendováni nebo potrestáni.

Učitelům veřej. škol je dbáti toho, aby neučili ničemu, ať pozitivně nebo negativně, co by mohlo nějak zadati jich po-

vinné vážnosti k náboženským názorům osob jinak smýšlejících.

K návrhu starosty obce nebo školního inspektora může krajská (župní) vláda sesaditi učitele, který by při vyučování šířil nauky proti dobrým mravům nebo podněcoval k neposlušnosti proti zákonům státu (ku př. kult nahoty, anarchismus, zásadní popírání Boží existence). Totéž platí o učiteli, jenž by svým životem působil pohoršení (opilství atd.).

Učitelé svobodných škol musejí míti stejné odborné vzdělání jako učitelé škol veřejných, jinak však mají svobodné školy úplnou volnost v ustanovování svých učitelů, jsouce jenom povinny vyžádati si před každým jmenováním vyjádření státního školního inspektora. Jeho dobrozdání není však pro ustanovení dotyčného kandidáta závazným, nýbrž má jenom povahu dobré rady se strany odborníka, jenž patrně měl příležitost pozorovati dotyčného učitele v praxi.

Učitelé svobodných škol dostávají jmenovací dekrety, ve kterých jsou

přesně vytčena jejich práva i povinnosti. Je-li učitel svobodné školy propuštěn, aniž o to sám žádal, pak se může odvolati ke komisi, jejímiž členy jsou z polovice jeho kolegové-učitelé a z polovice osoby volené korporací, o jejíž školu jde.

Platy učitelů i ředitelů škol jsou stanoveny zákonem a kolísají mezi 1400 až 5000 holandských zlatých, jednak podle služební doby, jednak podle výše kvalifikace, prokázané zkouškami atd. Učitelé mají zákonný nárok na pensi a pro případ zrušení školy přísluší jim čekatelné, pokud neobdrží nového místa.

Počet učitelských sil je zákonem přesně stanoven vždy v poměru k počtu žáků.

Všeliké náklady osobní, tedy platy učitelů, pense a čekatelné platí stát ze své pokladny a to nejen učitelům škol veřejných, nýbrž i svobodných, které ovšem nesmějí svým učitelům přiznati nárok na vyšší služné, než mají učitelé škol veřejných.

Opravdovou zvláštností v tomto směru je ustanovení článku 100., které je

makavým důkazem zvláštního směřujícího smyslu pro spravedlnost. Článek ten zní: Ustanoví-li obec více učitelů na veřejné škole, než podle zákona je přípustno (jejichž služné tedy stát obci nenahradí), pak jsou všechny svobodné školy v tom místě oprávněny, ustanoviti si také právě tak velký počet přespočetných učitelů, které pak rovněž musí platiti obec sama.

Jak patrně, byla tu zásada úplné rovnoprávnosti škol veřejných a svobodných po stránce hmotné provedena přímo rigorózně.

3. O zakládání škol.

Domácí vyučování.

V každé obci musí býti postaráno o dostatečné školství obecné, jakož i o vhodné školní budovy, kamž potom mají přístup všechny děti bez rozdílu, aniž by byly povinny účastniti se jakéhokoli vyučování náboženství. Náboženské společnosti jsou však oprávněny obstarávati vyučování náboženství svými orgány a veřejné školy mohou poskytnouti potřebné budovy.

Ke zřízení veřejné obecné školy stačí jako minimum 12 dětí.

To platí o školách veřejných. I nutno tedy v této souvislosti pojednat o zakládání škol svobodných.

Přeje-li si náboženská korporace nebo nenáboženský spolek založiti novou školu nebo rozšířiti školu již existující (o nové třídy a pod.), může žádati od starosty obce, aby dal provésti novostavbu nebo přístavbu na náklad obce nebo aby vyplatil peněz k tomu potřebný, chce-li dotyčná korporace provésti si práce stavební raději ve vlastní režii.

Taková žádost musí býti ovšem náležitě doložena a podati:

a) nejprve průkaz o tom, že počet dětí, pro něž je ta škola určena, je nejméně 40 v obcích do 100.000 obyvatel a nejméně 100 v obcích přes 100.000 obyvatel.

b) Mimo to musí dotyčná korporace složiti do pokladny obecní, a to dříve než počne se stavbou, jistotu ve výši 15 proc. úhrnného stavebního nákladu.

c) Konečně nutno udati celkový počet žáků, pro něž nová školní budova je určena, maximální počet žáků pro jednu každou třídu, jakož i počet tříd. Mimo to nutno sdělit, bude-li se vyučovati jenom předmětům školy obecné nebo také občanské (měšťanské).

Jsou-li tyto podmínky splněny, pak musí starosta obce žádosti vyhověti. Nejde tedy o nějaké povolení soukromé školy podle volného uvážení úřadu, nýbrž o pouhé úřední konstatování, že zákonné podmínky pro zřízení svobodné školy byly splněny. Výrok úřadu nemá tu tedy povahy konstitutivní, on nezakládá práva, nýbrž je jenom povahy deklaratorní.

Starosta obce může míti ovšem jisté pochybnosti. Snad se dá vytýkati něco na stavebním plánu, nebo snad volba staveniště je méně vhodná, po případě nevyhovuje navrhované školní zařízení. Konečně může se i rozpočet zdáti příliš vysokým. Nepodaří-li se odstraniti tyto překážky dohodou, pak rozhodne ministr vyučování, poradiv „Nový školský zákon v Holandsku.“ 3.

se dříve se školním inspektorem a školním úřadem.

Jest-li zřízením svobodné školy klesne někde počet žactva ve škole veřejné pod zákonné minimum (12), může obec uprázdněnou budovu nabídnouti pro školu svobodnou a příslušná korporace musí to přijmouti, leč že by na její odvolání ministr vyučování jinak rozhodl, ovšem když i zde se byl poradil se školním inspektorem a úřadem. Možno-li potřebám svobodné školy vyhověti pouhým nájmem, pak zapravuje obec příslušné nájemné.

Aby bylo zabráněno příliš fantastickému zakládání svobodných škol, stanoví právě zákon, že se musí dáti jistota svrchu zmíněná. Jistota tato propadá ve prospěch obce, jest-li že škola do 20 let od svého založení zase zanikne nebo když v téže době se stane, že tři léta po sobě nemá ta škola ani polovic žáků, pro něž byla zřízena, nebo když zase v téže době 20 let již ani jednou nedosáhne počet žactva zákonného minima (40 pokud se týče 100).

V praxi se může ovšem snadno stát, že veřejná škola nevyhovuje požadavkům rodičů, že však svobodné školy jejich směru v místě není nebo naopak. A tu jim přísluší právo posílati dítky do školy odpovídající jejich přání a je-li takováto škola vzdálena více než 4 km od jich pravidelného bydliště, mohou žádati, pokud toho potřebují, aby jim byla poskytnuta z pokladny obecní podpora k úhradě výloh spojených s návštěvou školy přesporní (jízdné na dráhu, na elektrickou dráhu nebo omnibus). Při úplné nemajetnosti nahrazují se tyto výlohy úplně.

Na kolik je toho zcela nebo zčásti třeba, přísluší vyšetřiti a rozhodnouti místním úřadům, při čemž je třeba podle možnosti přihlížeti k přání rodičů, resp. poručníka ohledně školy (má-li to býti škola veřejná nebo svobodná a jakého rázu zase ta má býti).

Nezdá-li se rodičům, pěstounům nebo poručníkovi naznačený způsob řešení dosti vhodným a raději by si přáli, aby se jejich dětem dostalo vyučování domácího, mohou je žádati od obce

zdarma. V tomto případě musejí ovšem prokázati, že docházka do školy přespolní naráží na nepřekonatelné překážky a spolu navrhnouti obci učitele někde z okolí. Ze zamítavého rozhodnutí obce možno se odvolati ke krajské vládě. Domácí vyučování může býti udíleno společně dětem i několika rodin, pokud počet dětí není větší než osm.

Kdyby se někde žádalo o takové domácí vyučování, ku př. pro 20 dětí (poněvadž jim škola veřejná nevyhovuje), pak možno rozdělití je na jednotlivé skupiny, nejvýše však jen po osmi. Kdyby těch dítek bylo aspoň 25, pak možno podati žádost panovníkovi, aby byla udělena dispense od zákonného minima 40, resp. 100 a povoleno vyučování ve škole svobodné již pro 25 dětí. Zákonného nároku na to ovšem není.

IV. Náklady na školství.

a) Školní plat.

Příspěvkem k úhradě výloh, které ze školství obcím vznikají, musejí rodiče dítek školou povinných zapravovati ve

prospěch obce školné, které jest odstupňováno podle výše jejich příjmů, a to stejně, jde-li o školu veřejnou či svobodnou. Přehledné tabulky o výši školného musejí udávati také onen nejnižší stupeň příjmu, při němž není již třeba v dotyčné obci platiti školného.

Vedle příjmu je pro výši školného směrodatným také, je-li škola obecná nebo občanská (měšťanská). V tom směru platí zásada, že školné na škole občanské má býti poměrně o to větší, oč vyšší jsou průměrem náklady obce na jednoho žáka na škole občanské oproti obecné. Kdyby průměrný náklad na škole obecné byl 10 hol. zl. a na občanské 15 hol. zl., pak by školné na škole občanské bylo o polovici vyšší školného na škole obecné. Vedle toho je pro jednotlivé stupně příjmu stanoveno maximum školného, které je právě různé podle druhu školy (škola obecná a občanská), jež však pro všechny školy téže kategorie v jednom místě musí býti stejné (obecná škola veřejná a svobodná) pro tytéž stupně příjmu.

Jako minimum stanoveno jest 5 centimů za žáka týdně, počítaje v to i prázdniny, tedy 2 hol. zlaté a 60 centimů ročně. Jako maximum i pro nejvyšší stupeň příjmu stanoven obnos, který se rovná průměrnému nákladu na jednoho žáka, takže jenom nejzamožnější občané nahrazují školním platem obci skutečné věcné výlohy, kdežto všichni ostatní platí pouhý příspěvek.

Zásadně je školné, placené za dítky z jiné obce stejné, jako za dítky z vlastní obce. Ustanovení to je potud důležité, že ku př. ojedinelým dítkám evangelickým z obce téměř úplně katolické je usnadněna návštěva snad blízké, jim lépe vyhovující školy a přirozeně i naopak.

Navštěvuje-li tutéž školu z téže rodiny více než jedno dítě, pak se odpočítává za druhé dítě 20 procent, za třetí 40 procent, za čtvrté 60 procent a za páté 80 procent školného na ně připadajícího, takže za šesté a eventuelně další dítě školné se neplatí.

b) Náklady osobní.

Sem patří platy učitelské na školách veřejných i svobodných, které nese výhradně pokladna státní, jak o tom výše pojednáno.

c) Náklady věcné.

Těmito náklady věcnými nutno rozměti otop, světlo, úklid, opatření a udržování nábytku, náklad na učebné pomůcky, školní kabinety, knihovnu, čestné odměny za pilnost, stravné a oděv chudých dětí, režii večerních informativních schůzek rodičů školních dětí atd. Všeliké tyto věcné náklady ohledně škol veřejných nese obec, která je také povinna nahraditi tyto věcné náklady školám svobodným, a to koncem každého roku. Tato náhrada se neposkytuje podle skutečných výloh, nýbrž počítá se proportionálně, to jest: vypočte se, kolik průměrně připadalo nákladu na jednoho žáka na škole veřejné a pak se škole svobodné poukáže na každého žáka táž summa. Ku př.: veřejná škola má 1000 dětí. Celkové

výlohy (mimo platy učitelů a náklady stavební ,resp. udržovací) byly v jednom roce 15.000 hol. zlatých neboli 15 hol. zlatých na jednoho žáka. Měla-li svobodná škola v témže místě dotyčného roku 800 žáků, poukáže se jí (800krát15) 12.000 hol. zlatých náhrady.

Jednou za tři léta se provádí vyúčtování. Vyдалa-li svobodná škola méně, než byl příslušný průměr, je povinna vrátiti přebytek obecní pokladně. Výlohy vyšší než průměrné musejí svobodné školy platiti z vlastního.

d) Náklady stavební a udržovací.

Ustanovení přechodná.

Také náklady na pořízení školních budov a jejich udržování musejí nésti obce, ať jde o školy veřejné či svobodné, jak již výše bylo ukázáno. Nutno však zmíniti se tu ještě o nároku na peněžní náhradu za budovy oněch svobodných škol, které byly zřízeny ještě před účinností nového zákona, takže i tu má býti odčiněno někdejší bezpráví.

Obce jsou totiž povinny platiti počínaje dnem 1. ledna 1922 svobodným školám odškodné, a to nejen za stavební pozemky, nýbrž i za školní budovy, ať to dne 1. ledna 1921 byly nedokončené novostavby nebo již hotové a používané školy. Odškodné se vypočítá podle ceny, kterou objekt měl dne 1. července 1914, zahrnuje v to cenu pozemku, stavby i školního zařízení. Nelze-li stanoviti cenu k udanému dni, poněvadž ku př. škola ještě neexistovala, pak se vezme za základ odhadu cena v den otevření školy. — Podobně se oceňují pozemky přikoupené (ku př. pro školní hřiště) nebo přístavby (nových tříd), provedené po 1. červenci 1914, tedy při pozemcích podle data kupní smlouvy a u přístaveb podle data jejich dokončení.

Zmíněné odškodné obnáší přibližně 6 procent z příslušné ceny, a to tak dlouho, pokud se dotyčné budovy používá k účelům školským.

Uzná-li ministr vyučování, pojednav o tom s krajskou vládou, že by obci

z provádění ustanovení právě zmíněných, vznikala přílišná břemena, může jí povolit roční příspěvek z pokladny státní, který do pěti let nesmí být měněn.

.

Doslov.

Celé toto pojednání je jenom krátkým přehledem platného holandského práva školského. Pro nás, kteří žijeme také uprostřed zápasu o školu, může býti jenom s prospěchem seznámiti se s holandským školstvím a zejména studovati jeho základy.

Ne snad v tom smyslu, že by se všechno mohlo prostě přesaditi k nám, vždyť všude nutno respektovati zvláštnosti konkrétního vývoje, ale tak, aby základní ony idee i u nás došly uznání: je to myšlénka svobody a myšlénka práva: dáti co největší možnou svobodu rodičům, obci, církvi — a zdůraznění práva rodičů určiti způsob výchovy svých dětí. Stát ovšem žádá, aby

škola skýtala možnosť dosíci jistého stupne vzdelání a stanoví si tedy podmínky pro zakládání, udržování a vedení škol, nedotýká se však práv rodičů a uznává práva církví, spolupůsobiti při výchově mládeže. Nenutí dítek, aby chodily do veřejných (neutrálních) škol, ale nenutí také nikoho, aby posílal děti do náboženské školy. To přenechává těm, jimž v první řadě náleží zodpovědnost za jejich děti.

U nás možno slychat proti myšlénce svobodných škol náboženských velmi často námitku, že dítky mají býti od mládí naváděny k vzájemné snášenlivosti a že tedy nelze připustiti pro nikoho žádných zvláštních škol. Kdyby se při vyučování nenaráželo na každém kroku na základní otázky lidského života a určení člověka, pak ano. Kdežto vychovatel věřící ví, že má co činiti s mladou bytostí více ke zlému, než k dobrému nakloněnou a podle toho i metodu vychovávací musí zaříditi a kdežto on vedle vzdělání rozumu považuje za hlavní úkol zušlechtění povahy a zesílení vůle, by mohla spíše

odolávat zlému a jako konečný cíl jeho žáků mu tane na mysli věčné jejich určení, vychází učitel nevěřící z jiných předpokladů ohledně povahy člověka a na otázku jeho určení neví prostě, co odpovědět. Tady jsou rozpory tak hluboké a zásadní, že společná výchova s nějakým výsledkem je prostě nemožná a proto stavíme se proti myšlence státního školního monopolu. Stát musí ovšem býti spolunositelem školství, ale takovými spolunositeli musejí býti také obec, rodina a církev. Tím se vědomě stavíme proti názoru, jakoby výchova byla jenom úkolem státní pospolitost, nebo dokonce, že výchova v rodině děje se jen v přeneseném oboz působnosti, že je to úkol státu, který on svěřuje nebo přenechává rodině. Tím se stavíme vědomě proti proudům, které by chtěly dáti všechno právo nad školou a ve škole jenom státu. Podobné názory jsou velmi rozšířeny a zápas s nimi nebude tak snadný. Než přece věříme, že i u nás znenáhla prorazí si cestu myšlénka, že vedle státu i jiný má také právo a moc vychovávat.

Přes sedmdesát let trval v Holandsku zápas o školu, až se všechny strany shodly a dnes jsou spokojeny nalezeným rozluštěním. A u nás mělo by býti nemožno, aby plně a všeobecně zvítězilo vědomí, že v moderním státě musí býti vnitřní mír, že v oboru školském nutno uznat svobodu svědomí a právo rodičů, a že nutno i církvi dáti svobodu a volnost, aby mohla vykonávati svůj kulturní a výchovatelský vliv? Dopomáhali myslénce této k vítězství musejí všichni věřící lidé a především katoličtí rodičové, jsouce pamětlivi toho, že duše jejich dětí požádá věčný Bůh kdys právě z jejich rukou.

Obsah :

	Strana
Slovo úvodní	3
I. <i>Boj o školu a jeho zakončení</i>	5
Poměry před vydáním nového školského zákona	5
Na cestě za školským mírem	12
II. <i>Nový školský zákon.</i>	
1. Přehled	17
2. Nový paragraf státního základního zákona	20
III. <i>Vlastní úprava nynějšího školství v Ho-</i> <i>landsku</i>	22
1. Ustanovení všeobecná. — Dozor nad školami	24
2. O silách učitelských	28
3. O zakládání škol. — Domácí vyučování	31
IV. <i>Náklady na školství</i>	36
a) Školní plat	36
b) Náklady osobní	39
c) Náklady věcné	39
d) Náklady stavební a udržovací. Usta- novení přechodná	40
Doslov	45